

Поради батькам, що виховують у сім'ї дитину з особливими освітніми потребами

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку».

І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу без активної участі й підтримки сім'ї неможливо.

В останні роки в різних областях дефектологічної науки з'явилися роботи про необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Фахівців цікавлять питання не лише формування у дітей нових умінь та навичок, вони розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор адаптації дитини. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Сім'я – це мікросоціум, в якому формуються моральні якості дитини, її відношення до людей, уявлення про характер міжособистісних взаємин. І цей факт не можна упускати як в діагностичній, так і в подальшій корекційній роботі із дитиною з проблемами в розвитку.

Не завжди умови виховання в сучасній сім'ї, на жаль, є сприятливими для розвитку і виховання неповносправних дітей. Крім того, виховання неповноцінної дитини особливо складне і відповідальне. Цю відповідальність батьки зобов'язані нести перед своєю дитиною та суспільством. Якщо дитина з особливими потребами позбавлена правильного виховання, то її особистісний недорозвиток поглиблюється, а самі діти можуть стати тягарем для родини і суспільства.

Сім'я дитини з відхиленнями в розвитку є її першим соціалізуючим інститутом. Процес дорослішання дітей такої категорії проходить з великими труднощами та у дещо сповільненому темпі, його також можна розділити на етапи:

I етап соціалізації – входження дитини в соціум. Першою сходинкою є адаптація її в сім'ї. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні. Виникаючі труднощі – результат неправильної позиції батьків та інших членів сім'ї.

II етап соціалізації – це перебування дитини у спеціальному закладі. Важливу роль має відіграти такт педагогів, повага до дитини з особливими

освітніми потребами. Налаштування дитини на перебування у закладі, на важливість нових змін у її житті виконують члени родини.

III етап соціалізації – адаптація дитини та її сім'ї власне у суспільстві, (пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї «соціальної ніші»).

Всі ці процеси неможливі без активної діяльності соціальних та психологічних служб (районних, міських, шкільних).

Однак роботу з сім'ями дітей з особливими потребами неможливо чітко організувати без всебічного вивчення проблем сім'ї, родинно-дитячих відносин.

Гармонійна внутрісімейна атмосфера розцінюється як корекційне середовище для дитини.

Сім'ї, в яких виховуються діти з відхиленнями в розвитку живуть під вантажем багато чисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти недугу дитини, адекватно реагувати на постійно виникаючі проблеми. Відомо, що пролонгована психотравмуюча ситуація здійснює негативний вплив на психіку батьків та ускладнює їхнє відношення до дитини. Декого з батьків трагічність ситуації ламає. А власне особистісні якості батьків визначають можливості соціалізації дітей та адаптації до життя, тобто їхнє майбутнє. Важливою є наявність у батьків такої важливої якості як стресостійкість, саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність же цієї якості вказує на нездатність батьків здійснювати виховання та соціальний супровід власної дитини протягом всього життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня чи навпаки, свідчить про схильність до аутизації по відношенню до дитини чи соціуму.

Вплив сім'ї на успішне виховання та навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку

Дитина з особливостями психофізичного розвитку – не пасивний член суспільства, а особистість, яка має право на задоволення власних соціальних потреб: на повноцінну освіту, відпочинок, працю, створення сім'ї, пенсійне забезпечення, доступ до культурних цінностей. Тому питання особистісного розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку привертає велику увагу батьків, педагогів, психологів, дефектологів.

З огляду на це ведуться пошуки чинників, що сприяють успішному вихованню та навчанню маленької особистості та запобіганню невстигання дитини в колективі, труднощів її адаптації.

З цього можна зробити висновок, що основну роль у вихованні дітей з особливими освітніми потребами відіграють саме батьки, що важливою функцією сімейного виховання є пробудження та підтримка в дітях прагнення навчатися.

У чому ж полягає вплив сім'ї і школи на успішне навчання особливої дитини?

Сучасна школа дає дитині наукові знання і виховує свідоме ставлення до дійсності, а родина забезпечує практичний життєвий досвід, виховує вміння налагоджувати дружні стосунки з ровесниками, дотримуватися позитивної соціальної поведінки, справедливості. Важливим є рівень психологічної зрілості дитини, що характеризується високим ступенем розвитку таких якостей і процесів, як:

- сформованість прийомів ігрової діяльності;
- розвиток соціальних емоцій і достатній рівень морального розвитку;
- розвиток уваги;
- достатній рівень наочно-образного мислення, пам'яті, мовлення, уваги, спостережливості;
- адекватна самооцінка.

Для гармонійного розвитку особистості необхідно те й інше.

Тому шкільна успішність є важливим критерієм оцінки дитини з особливими потребами як особистості з боку дорослих та однолітків. Ставлення до себе як до учня значною мірою визначається сімейними цінностями. У дитини на перший план виходять ті її якості, які найбільше турбують батьків – підтримка власного авторитету. Важливо й те, щоб педагоги і родина виховували в особливого вихованця навички:

- сприймати й оцінювати себе як повноцінну особистість;
- усвідомлювати й відображати особисті почуття та бажання;
- визначати своє місце в колективі;
- адекватно реагувати на помилки та невдачі;
- приймати рішення;
- розв'язувати конфлікти позитивним шляхом;
- позитивно сприймати інших дітей та спілкуватися з ними.

Особистісною особливістю в особливих дітей може стати тривожність. Висока тривожність набуває стійкості при постійному незадоволенні з боку батьків. Якщо тимчасові труднощі, які переживає дитина, роздратовують дорослих, виникає тривожність, страх зробити щось погано, неправильно. Той же результат досягається в ситуації, коли дитина навчається досить успішно, але батьки чекають на більше та пред'являють високі, нереальні вимоги.

Через зростання тривожності та пов'язану з нею низьку самооцінку в особливих дітей можуть знижуватися навчальні досягнення та з'являється невпевненість у своїх силах. Це призводить до ряду інших особливостей – бажання дочекатися і дотримуватися лише вказівок дорослого, діяти лише за

зразками та настановами, острах виявити власну ініціативу, формальне засвоєння знань, умінь, навичок та способів дій.

У таких випадках, як правило, батьки незадоволені спадною продуктивністю навчальної діяльності дитини, все більше й більше зосереджуються на спілкуванні з нею, що підсилює емоційний дискомфорт. Виникає замкнене коло: несприятливі особистісні особливості дитини відображаються на її навчальній діяльності, низька результативність діяльності викликає відповідну реакцію оточуючих, а ця негативна реакція, в свою чергу, підсилює особливості дитини, які виникли. Розірвати це коло можна, змінивши установки та оцінки батьків. Не караючи дитину за окремі недоліки, батьки знижують рівень її тривожності та цим сприяють успішному виконанню навчальних завдань.

І батьки, і школа завжди можуть знайти можливість для формування пізнавального інтересу в особливих школярів. Перш за все потрібно сформулювати позитивне ставлення до діяльності, розкрити її зміст, потім залучити дітей до розв'язання практичних та пізнавальних завдань; у ході роботи обов'язково підкреслити досягнення дітей, підбадьорювати та підтримувати інтерес постановкою все нових і нових завдань та питань.

Якщо стане помітно, що особливі школярі не цікавляться навчанням та навчальними предметами, то спершу потрібно з'ясувати, чим іншим цікавляться, яке коло інтересів. Це важливо знати, щоб виховувати пізнавальні інтереси на основі вже наявних та запобігти нерівномірному розвитку здібностей.

Причини цього такі:

1. Несформоване позитивне чи створене негативне ставлення до навчання, тобто не підготовлені передумови виховання інтересу до навчання;

2. Неправильно організована в сім'ї чи в школі навчальна діяльність: відсутність трудового виховання, відсутність режиму, безлад у домі, неналагоджене життя в сім'ї, відсутність робочого місця.

Іноді особливі школярі не встигають у навчанні, їм не подобається вчитися, тому батьки повинні виявляти інтерес до їхніх навчальних занять, перевіряти, як вони виконують домашні завдання, допомагати виконувати складні справи, організовувати активний відпочинок.

Якщо особлива дитина зазнає труднощів у навчанні, то можна скористатися такими порадами:

При появі у дитини труднощів в оволодінні письмом:

1. Важливо вчасно помітити, що дитині важко писати, можна самому, а краще з педагогом, проаналізувати, в чому утруднення: поганий почерк,

повільне письмо, недописування, неправильне написання літер, порушена диференціація звуків тощо;

2. Звернутися до дитячого психолога, дефектолога чи логопеда;

3. Отримавши у дефектолога, логопеда пораду та певні завдання, потрібно виконувати їх разом з дитиною щодня по 20–25 хвилин.

Які ж можна дати рекомендації батькам щодо подолання у дітей труднощів у набутті навичок читання?

1. Постійно приділяйте увагу розвитку зв'язного мовлення, збагачуйте словниковий запас, слідкуйте за правильністю вимови звуків;

2. Своєчасно звертайтеся до логопеда при порушенні вимови звуків та утрудненні в опануванні навичками читання;

3. Доброзичливо, а не насильно прилучайте дитину до читання.

Необхідно обов'язково сформувати у дитини потребу та бажання читати. Для цього корисно пропонувати книги, які їй цікаві. Не наполягати, щоб дитина читала тільки вголос. Корисно щоденно читати вголос всього кілька хвилин для відпрацювання темпу та закріплення навичок читання. Добре заохочувати дитину та переконувати її, що труднощі в оволодінні навичками читання можна та потрібно подолати.

Життєво важливим і необхідним чинником успішності дитини з особливостями психофізичного розвитку є достатній рівень освіченості.

Що ж потрібно для цього?

1. Своєчасно навчати дитину умінням та навичкам, які відповідають віку дитини;

2. Стимулювати пізнавальну активність;

3. Контролювати засвоєння отриманих відомостей, щоб вони стали дійсно знаннями, якими дитина зможе скористатися;

4. Розширювати кругозір дитини не лише на дидактичному матеріалі (настільних іграх, книжках, фільмах), а й у різних життєвих ситуаціях;

5. Стимулювати дитину до розповіді про те, що прочитали, попросити переказати зміст твору, казки, мультфільму спочатку за питаннями, що орієнтують, а потім самостійно. Вчити виділяти головну думку сюжету, називати дійових осіб, події;

6. Навчати дитину читати, рахувати та писати тільки в ігровій формі;

7. Не допускати однобічного розвитку особистості дитини.

Тому головним завданням сімейного виховання є гармонійний усебічний розвиток дитини, підготовка її до життя в соціальних умовах, реалізація творчого потенціалу. Звичайно, не існує єдиної формули успішного виховання дітей у сім'ї – це завжди залежить від рівня моральності й духовної культури батьків, їхніх життєвих планів, ідеалів, вчинків та сімейних традицій.

Які ж основні умови успішного виховання дітей з особливими потребами?

1. Важливо створити у сім'ї здоровий мікроклімат, правильну тональність і загальну спрямованість.

Головне, щоб сім'я була дружна, цілеспрямована, радісна, де пануватиме атмосфера взаємодопомоги, щирості, тепла, справжньої турботи.

2. Довіряти дитині та надавати можливість діяти самостійно.

Довіра сприяє самовихованню дитини, її самовдосконаленню. Відверті, довірливі стосунки між батьками й дітьми роблять мікроклімат у сім'ї благополучним.

3. Виховувати поважне ставлення дітей до найстарших членів родини – бабусі й дідуся.

4. Узгодження і єдність усіх сімейних вимог .

Головне правило: *ні за яких обставин не допускайте в сім'ї різних дій, неузгоджених впливів.*

Дотримуючись основних умов виховання дітей, батьки можуть використати такі правила:

1. Незважаючи на інвалідність дитини, потрібно ставитися до неї як до дитини з особливими потребами, яка потребує спеціального навчання, виховання та догляду.

2. Використовуючи спеціальні рекомендації, поради та інструкції дефектолога, психолога, реабілітолога, логопеда поступово і цілеспрямовано:

- навчайте дитину різних способів спілкування;
- навчайте основних правил поведінки;
- розвивайте навички самообслуговування;
- формуйте вміння, що допоможуть подолати стреси;
- виявляйте і розвивайте творчі здібності вашої дитини;
- розвивайте зорове, слухове, тактильне сприйняття за допомогою гри.

3. Створіть у сім'ї середовище емоційної безпеки:

- виховуйте дитину в атмосфері любові, поваги та добра;
- дотримуйтеся постійного режиму дня;
- позбавтеся усіх чинників, що можуть спричинити у дитини страх чи негативну емоційну реакцію.

4 Відвідуйте групи підтримки і взаємодопомоги, де можна полегшити почуття ізоляції, емоційну тривогу, поділитися як своїми успіхами так і проблемами.

5. Виховуючи дитину з особливими потребами, треба навчитися:

- поважати свою дитину;
- сприймати її такою, як вона є;

- дозволяти їй бути собою;
- хвалити і заохочувати до пізнання нового;
- стимулювати до дії через гру;
- розмовляти з дитиною, слухати її, спостерігати за нею;
- підкреслювати її сильні властивості;
- впливати на дитину проханням – це найефективніший спосіб давати їй інструкції.

Виховання та розвиток кожної дитини відбувається за певних умов і під впливом інших осіб. Кожному, хто виховує дітей з особливими потребами, завжди треба пам'ятати слова великого вченого І. Павлова: ***“...Ніщо не залишається непорушним, а все завжди може змінитися на краще. Аби тільки були створені відповідні умови ”***.